

FELSEFE

Arzu Delili: Arzulardan Allah'a Ulaşmak (2)

Caner TASLAMAN*



Arzularımızın karşılanması her şeyi bilen, her şeyi gören, kudreti yüksek, ezeli gibi sıfatları olan bir Allah'ı gerektirmektedir. Buradaki argümanla arzularımızdan hareketle ahiret yaşamının varlığının ve Allah'ın yolladığı dinlerin olmasının rasyonel bir beklenti olduğunun gösterilmesi, argümanı önemli kılan diğer hususlardır



NATÜRALİZM Mİ, TEİZM Mİ?

Buraya kadar argümanımın ilk üç maddesini değerlendirdim. İleri sürdüğüm argümanın dördüncü maddesi ise herhalde en az itiraz edilecek maddedir; birçok ateist de teist de bu maddeyi rahatlıkla kabul edecektir. Gerek felsefe tarihine gerek günümüz felsefesine bakıldığında, natüralist-ateist- materyalist yaklaşımla teist yaklaşımın (farklı teist yaklaşımlar arası önemli farklar olsa da) birbirlerine karşı konumlandıklarını, bu görüşlerden birinin yanlışlanmasının diğerinin doğrulanması olarak kabul edildiği rahatlıkla söylenebilir. Agnostik yaklaşımlar; bu şıkların dışında üçüncü bir şık olmak yerine, daha çok bu şıklardan hangisinin doğru olduğunu bilemeyeceğimizin ileri sürülmesidir.

* Yıldız Teknik Üniversitesi öğretim görevlisi

Ateist ve agnostiklerin ileri sürdüğü argümanda en çok itiraz edecekleri madde ise kabul edilmesi halinde sonucun otomatikman kabul edileceği beşinci maddedir. Daha önce görüldüğü gibi incelediğim altı arzunun kimilerinin insanda olduğunu tespit eden ateistler, bu arzuların Allah'ın varlığını gerektirdiğini görmüşler, Allah'a ve dine inanmayı "arzuların tatmini" olarak değerlendirmişlerdir. Oysa bu yaklaşım ancak natüralizmi baştan - apriori- doğru bir felsefe olarak kabul edersek geçerli olabilir. Bu baştan kabul bir kenara bırakıldığında, "arzuların tatmini" yaklaşımında bulunan ateistlerin, en çok işlenen mantıksal hatalardan biri olan "kökensel hatayı (genetic fallacy)" işledikleri anlaşılabacaktır. "Kökensel hata" işleyen kişi, bir şeyin kökenini göstermekle, o şeyin doğru veya yanlış olduğunu ispat ettiğini sanır. "Kökensel hata" işleyen kişinin çıkardığı sonuç doğru veya yanlış olabilir ama akıl yürütme şekli yine de mantıksal olarak hatalıdır. Örneğin "Ben ailemden dünyanın düz olduğunu öğrendim, demek ki dünya düzdür" diyen veya "Hans, Nazi Almanyasında fizik okudu, demek ki fizik bilgisinin içinde faşist fikirler var" diyen kişilerin dedikleri, ister doğru ister yanlış kabul edilsin, yine de bu kişiler "kökensel hata" işlemektedirler, yapılan çıkarımlarda gösterilen köken sonucu ispatlamaz. Aynı şekilde "arzuların tatmini" iddiasında bulunanların söylediği gibi insanların bazısının veya birçoğunun Allah'a ve dine inanmasının kökeninde arzuları olabilir. Fakat Allah'a veya dine inanmanın kökenini göstermek suretiyle, Allah'ın ve dinlerin insani uydurmalar olduğu iddia edildiğinde "kökensel hata" yapılmış olur. Oysa insanların içine bu arzuların konması yoluyla, Allah'ın, insanları Kendisine inanmaya yönelttiği, Augustine'in kelimeleriyle söylemek

gerekirse "Bizi, Kendisi için yarattığı" söylenebilir.¹

Bu argümanda kullandığım yöntem, argümanın beşinci maddesinde anlaşılmaktadır. Burada sunduğum argümanda "en iyi açıklama"yı gösterme yöntemini kullanıyorum; arzularla ilgili teizmin sunduğu açıklamanın natüralizmden daha rasyonel ve tutarlı olduğunu iddia etmekteyim. Tümevarım sorunu gibi felsefi sorunlar karşısında geliştirilmiş en iyi yaklaşımlardan biri, günlük hayatımızda ve bilimde kullandığımız bir yöntem olan, mevcut alternatifler arasında en iyisini tespit etmeye çalışmaktır; "en iyi açıklama olarak çıkarım (inference to the best explanation)" böylesi bir yaklaşımın bilim felsefesinde kullanılanıdır.² Birçok kişiye göre çok uç bir şüpheciliğin ifadesi olan "tümevarım sorunu"na göre yüksek bir yerden aşağıya atladığımızda, düştüğümüzü yüzlerce kez deneyimlesek de, çekim yasası bunu gösterse de; bir kez daha aynı yerden atladığımızda düşeceğimizi ve çekim yasasının doğru olduğunu söylememize imkan yoktur. Bertrand Russell'ın dediği gibi:

Eğer bu yönteme (tümevarım) güvenilmezse; yarın güneşin doğmasını beklememiz için bir nedenimiz yok demektir, ekmeğin taştan daha besleyici olduğunu da çatıdan kendimizi attığımızda düşeceğimizi de bekleyemeyiz. Kendimize doğru en yakın arkadaşımızın yaklaştığını gördüğümüzde, bu bedenin, en kötü düşmanımız veya tamamen yabancı biri tarafından ele geçirilmediğini düşünebilmemiz için de bir daya-

¹ Steven Jon James Lovell, **Philosophical Themes from C. S. Lewis**, Department of Philosophy University of Sheffield, PhD Thesis, August 2003, p. 95, 154.

² "En iyi açıklama olarak çıkarım" yöntemi için bakabilirsiniz: Peter Lipton, **Inference to the Best Explanation**, Londra, Routledge, 2004.

nağımız kalmaz. Tüm davranışlarımız geçmişte işe yaramış, bu yüzden gelecekte de işe yarayacakmış gibi gözükken ilişkilere dayanmaktadır; bu işe yarayacakmış gibi gözükmenin geçerliliği ise tümevarım prensibine dayanmaktadır. Bilimin, evrende doğa yasalarının varlığı gibi temel prensipleri de, günlük yaşamdaki inançlarımız gibi, tamamen tümevarım prensibine dayanmaktadır.³

Sonuçta tümevarım yöntemini bir kenara bırakınca ne $e=mc^2$ doğrudur diyebiliriz, ne de ısıtmaıyla suyun kaynaması arasında kesin bir nedensel ilişki olduğunu iddia edebiliriz. Aslında felsefeyle ilgilenen ufak bir kesim dışında hemen hiç kimse tümevarım sorununu göz önünde bulundurmamaktadır. Fizikçilerden $e=mc^2$ formülüne veya biyologlardan hücrelerde DNA'nın protein sentezinde önemli rol oynadığına, tümevarım sorunu yüzünden şüpheyile bakını kolay kolay bulamazsınız. Felsefenin içindeki böylesi "şüpheli yaklaşımları" bilim insanları göz önünde bulundurmadan -ciddiye almadan da denebilir- çalışmalarını sürdürmektedirler. Fakat buna rağmen, bir felsefeciler olarak, buradaki argümanı, tümevarım sorununu göz önünde bulundurarak mütevazı bir şekilde oluşturdum ve arzular üzerine objektif bir incelemenin; teizmin natüralizmden daha rasyonel bir dünya görüşü olduğunu gösterdiğini savunmakla yetindim. Yani daha temkinli bir yaklaşım olan "en iyi açıklama"yı gösterme yöntemini benimse-dim.

EVRİM? DOĞAL SELEKSİYON?

Bahsedilen arzuların, Allah'ın bilinçli bir planı neticesinde değil de natüralist-ateist yaklaşımın öngördüğü şekilde oluştuğunu söyleyenler; bu arzuların,

doğal seleksiyonun neticesinde oluştuğunu veya evrimin yan ürünleri olduğunu iddia edeceklerdir. Öncelikle şunu tespit etmemiz gerekir ki; burada ele aldığım arzular en temel arzularımızdır; bu listeye alternatif, burada çıkarsanan sonucun tersini gerektirecek bir doğal ve temel arzular listesi gösterilemez. Bu bahsedilen arzuların yanında yemek, içmek, cinsellik ve uyku gibi doğal arzularımız da vardır; dünyadaki varlığımızı devam ettirmemize yarayan bu arzular, burada çıkarsanan sonucun tersine bir durum oluşturmadıkları gibi, bu doğal arzularımızın objelerinin mevcut olması (yemek arzusuna karşı yemeğin veya su arzusuna karşı suyun) argümanın sonucunu desteklemektedir (argümanın beşinci maddesinde buna dikkat çektim). Burada Evrim Teorisi ile ilgili tartışmalara değinmeyeceğim; fakat bu teoriyi doğru kabul ettiğimizde de buradaki sonucun değişmeyeceğini belirtmek istiyorum.⁴ Eğer evrim sürecinde bu arzuların oluştuğu kabul edilirse; evrimi, Allah'ın yaratma yolu ve doğal seleksiyonu "Allah'ın yaratma araçlarından biri" kabul eden anlayışlar desteklenmiş olmaz mı? Bizde doğuştan var olan bu doğal ve temel arzular, eğer bu evrene aşkın bir Allah'ın varlığını gerektiriyorsa, bu evrim ve doğal seleksiyonun Allah'a gözlerimizi çevirttiği anlamına gelmez mi? Bu durumda da Pierre Teilhard de Chardin'den, Dobzhansky'den, Francis Collins'e kadar -aralarında önemli farklar olsa da- evrimi Allah'ın yaratma yöntemi olarak görenlerin yaklaşımları destek bulmuş olmaz mı? Birbirlerinden bağımsız tüm bu arzuların aynı ontolojiyi gerektirmesi, sırf bu dünyada yaşamaya ve üremeye göre seçimler yapan tesadüfi doğal seleksiyon mekanizmasıyla açıklanamaz. Arzularımızı incelediğimizde, bu

³ Bertrand Russell, **Problems of Philosophy**, Indo-European Publishing, Los Angeles, 2010, s. 48-49.

⁴ Evrim Teorisi'ni ayrıntılı bir şekilde "**Evrime Teorisi, Felsefe ve Tanrı**" kitabımda irdeledim

dünyada yaşamak ve üremekten çok daha fazlasıyla ilgili olduklarını görmekteyiz. Bunu, ele alınan her arzu için kısaca göstermeye çalışacağım:

Birinci Arzu; Yaşam: Bu dünyada yaşamamızı ve ürememizi en çok destekleyen arzunun bu olduğu adından bellidir. Fakat insan zihninin, diğer türlerden farklı olarak çok uzun bir geçmiş ve çok uzun bir gelecekle ilişki kurması ve biyolojik organizmamızın imkan vereceğinden daha uzun bir süreçte de yaşamayı sürdürmeyi arzu etmesinin; bu dünyadaki yaşamamız ve ürememizle bir alakası yoktur.

İkinci Arzu; Korkuların Giderilmesi: Yırtıcı hayvanlardan veya yüksek bir yerden düşmekten korkma, elbette bu dünyada yaşamamıza ve ürememize bir katkıda bulunur. Fakat insan zihninin evrenin genişliğini ve kendi aczini kavraması sonucunda, bu durumdan korku duyunca; tüm evrendeki oluşumlara gücüyle etki edebilen bir Varlığa, korkuların giderilmesi arzusunun kendisini yöneltmesinin, bu dünyada yaşama ve üremeyle bir ilgisi yoktur. Nitekim birçok tür de kendilerini öldürebilecek canlılardan korkuya benzer bir his duyuyor gibidirler; fakat evrenin genişliğine karşı kendi acizlikleri üzerine düşünmeleri üzerine çıkan korkulardan kurtulma arzularının, kendilerini bu evrene aşkın olana yönelttiğini gözlemlemiyoruz.

Üçüncü Arzu; Gaye: İnsanların gayesel-teleolojik- düşünmesi, diğer canlıları anlamaları gibi avantajlar sağlayarak, bu dünyada yaşamaya ve üremeye katkıda bulunabilir. Fakat insanların gaye-anlam arzusunun, kendilerinin ve evrenin bir gayesini aramaya yöneltecek şekilde insanda mevcut olmasının, bu dünyada yaşamak ve üremekle bir ilgisi bulunmamaktadır.

Dördüncü Arzu; Mutluluk: Mutluluğun hazzı indirgenmesiyle; canlıların yeme, içme, cinsel ilişki gibi faaliyetlerinden aldıkları hazzın yaşamaya ve üremeye katkıda bulunduğu söylenebilir. Fakat uzun bir geçmiş ve gelecekle ilişkide bulunan insan zihni, mutluluğunu ahiret yaşamında da devam ettirmek ister. İnsanın doğuştan mutluluk isteyen doğası, sahip olduğu bahsedilen zihinsel yetenekleriyle birleşince bu durum olur ve böylesi bir mutluluk isteğinin ise bu dünyada yaşamı sürdürmek ve üremekle bir alakası yoktur.

Beşinci Arzu; Şüpheden Uzak Bilgi Edinme: İnsanların, evrenin kökeninden uzak galaksilerden atomun yapısına kadar birçok şeyi bilme arzuları; bu evrende yaşamak ve üremek için gerekenden çok daha fazladır. Yaşamayı için gerekenden çok daha fazla bilmek isteyen insan, bilme süreci üzerine derinlemesine düşününce ise en temel bildiklerinin ne kadar şüpheli olabileceğini kavrar ve şüpheden uzak bilgi edinme arzusu duyar. Daha çok felsefi düşünce sürecinde ortaya çıkan bu şüpheleri üretebilecek bir zihinsel kabiliyette olmak da bu dünyada yaşamak ve üremek için gerekmemektedir. Ayrıca en temel bilgilerimizin ancak Allah'ın varlığını kabul edersek rasyonel temel bulacağı iddiasını ancak felsefeyle ilgilenen bir kesim anlayacaktır; onların önemli bir bölümü de bu iddiayı reddedecektir. Sonuçta şüpheden uzak bilgi edinme isteğinin de, bu isteğin rasyonel temel bulmasının Allah'ın varlığını gerektirmesi de bu dünyada yaşama ve üreme için bir avantaj sağlamaz.

Altıncı Arzu; Başkaları Tarafından İyi Davranılma: Başkaları tarafından iyi davranılma, insanın psikolojik ve fiziksel bir ihtiyacı olarak yaşama ve üreme için önemlidir. İnsani üretimler olan birçok kültür de bu amaca hizmet ederek, bu arzusunun talebini ahlaki ku-

rallarla karşılar. Fakat daha önceki incelememizde gördüğümüz gibi ahlaki bir yapının rasyonel bir şekilde temellenmesi Allah'ın varlığını gerektirir. Oysa Allah'ın varlığına atıf yapmadan birçok kültür bu arzuyu rasyonel temellendirmesi olmadan da karşılayabildiğine göre, bu arzunun rasyonel temellendirmesinin Allah'ı gerektirmesinin, bu dünyadaki yaşama ve ürememizle hiçbir ilgisi yoktur.

ARZULARIN KARŞILANMASI, ONTOLOJİK DELİL VE ALLAH'IN SIFATLARI

Burada oluşturulan argümanın, beşinci arzunun incelenmesinde “akıl delili” ile altıncı arzunun incelenmesinde “ahlak delili” ile ilgisi görüldü; burada ise arzuların -Descartes'ın tarzındaki- “ontolojik delil” ile ilişkisine değineceğim: Doğal ve temel arzularımızın Allah'ın varlığını gerektirdiğini gördük. Allah ne kadar kudretliyse, ne kadar bilgiliyse, O'nun için arzularımıza cevap vermesi ne kadar kolaysa, Allah ezeliyse, Allah'ı yapmak istediği eylemlerden alıkoyabilecek hiçbir güç yoksa; arzularımızın karşılanmasının olasılığı o kadar yüksektir. Kısacası arzularımız, Allah'ın “Mükemmel” olmasını da arzu ettirmektedir. Bu ise, arzulardan hareketle Allah merkezli bir ontoloji kurulabiliyorsa; yine arzulardan hareketle Allah'ın “Mükemmel” olduğu şeklinde, sıfatlarıyla ilgili bir sonuca da ulaşabileceğimizi gösterir. Sonuçta arzularımız bizi içi boş bir “Allah” kavramına değil, belli sıfatları olan bir Allah kavramına yöneltecek şekildedir.

Arzular konusundaki yaklaşımımızı Descartes'ınki gibi bir ontolojik delil ile de birleştirebiliriz: Doğuştan sahip olduğumuz arzular üzerine düşündüğümüzde, bu farklı doğal ve temel arzuların Allah'ın varlığını gerektirdiğini görürüz. Descartes “Düşünüyorum, öyleyse varım (Cogito ergo sum)” diyerek

şüpheden uzak ilk bilgiyi elde ettikten sonra bilmenin bilmemekten daha “mükemmel” olduğunu kavrayarak, zihninde “mükemmel” kavramının varlığına ulaşır. Bu kavramın ise zihnine ancak “Mükemmel bir Varlık” tarafından, yani Allah tarafından konmuş olabileceğini, zihnin bu kavramı uydurmuş olamayacağını söyler.⁵ Kant'ın ontolojik delile karşı söylediği şekilde; “bir objeyle ilgili kavramımızın içeriğinden, bu objenin varlığını çıkarsayamayacağımız” itirazını kabul etsek bile;⁶ zihnimizde bir varlığın sıfatı olmasa da bir “mükemmel” kavramı yine de kalır. Burada sunduğum argümanda ise bir kavramın içeriğinden Allah'ın varlığına geçiş yapmadığıma dikkat edilmelidir. Bu makalede, bizdeki farklı doğal ve temel arzuların Allah'ın varlığını gerektirmesinden hareketle; bunların Allah tarafından oluşturulmuş olduğu görüşünün, alternatifi olan bunların rastgele süreçlerle oluştuğunu savunan natüralizm görüşünden, daha rasyonel bir açıklama olduğu savunulmaktadır. Arzularımız, gerçek bir varlık olarak Allah'a ihtiyaç duyar; sadece bir “Allah” kavramına ihtiyaç duymaz. Doğuştan var olan arzularımızla Allah'ın varlığını temellendiren ve bu arzuların doğuştan zihnimizde oluşturulduğunu söyleyen yaklaşımımız için; zihnimizde doğuştan var olan “mükemmel” kavramını, doğuştan arzularımızın yönelttiği Allah'a sıfat yapmak, böylece “mükemmel” sıfatını gerçek bir “Varlığın” sıfatı olarak görmek, Kant'ın itirazının etrafından dolaşmak demektir.

Aslında Kant, kendi sunduğu “ahlak delili”nde, ahlaki bir sistemin “En Üst Seviyede Mükemmel” bir Allah'ı gerektirdiğini söylemiştir. Gerektirmeden

⁵ Rene Descartes, **Discourse on Method and the Meditations**, s. 55.

⁶ Immanuel Kant, **The Critique of Pure Reason**, Trans: J.M.D. Meiklejohn, William Benton, Chicago, 1971, s. 182.

Allah tarafından düzenlenmeye ve arzuların Allah'ın "Mükemmel" sıfatıyla varlığına geçiş yaptığım buradaki argüman için bu gerekliliğin gösterilmesi önemlidir. Bu gösterildikten sonra buradaki argümanla ulaşılan sonuç, Kant gibi Allah'ı sadece postula olarak kabulden daha fazlası olmaktadır. Bence, incelediğim beşinci arzu ile ilgili olarak Kant'ın söyledikleri burada incelenen diğer arzular için de geçerlidir. Kant şöyle demektedir:

Ahlaki ilke, ancak en üst seviyede mükemmel olan bu dünyanın bir Sahibi kavramını mümkün kabul eder. O, her şeyi bilen olmalıdır ki benim yaptıklarım ile ilgili zihinsel durumlarımı en derin kökenlerine kadar, tüm olası durumlar ve tüm gelecekteki durumlar için bilebilsin; her şeye gücü yeten olmalıdır ki her şeyi yerli yerince ayarlasın; aynı şekilde her yerde mevcut, ezeli, vb. de olmalıdır...⁷

Sonuçta doğuştan -apriori- sahip olduğumuz arzularımız, sadece Allah'ın varlığını gerektirmekle kalmaz; Allah'ın her şeyi bilen, her şeyi gören, kudreti yüksek, ezeli olması gibi sıfatlarını da kısaca Mükemmel Varlık olmasını da gerektirir. Nitekim zihnimizde, doğuştan var olan arzularla beraber "mükemmel" kavramının olması da dikkate değerdir. Kısacası, burada sunulan argüman, sadece Allah'ın varlığı için değil, Allah'ın sıfatlarının temellenmesi için de bir delildir.

"ARZU DELİLİ"İN AHİRETİN VE DİNLERİN VARLIĞIYLA İLGİSİ

Arzular hareket noktası yapılarak Allah'ın varlığının yanında ahirette yaşamın varlığı için de argüman oluşturulabilir. Bu delili tektanrılı dinler için

önemli kılacak hususlardan birisi şudur; tektanrılı dinlerin ontolojisinin merkezindeki Allah'ın varlığı hakkında olduğu gibi, bu dinler açısından önemli ahiretteki yaşamın varlığı hakkında da bir argüman olması. Burada ele alınan arzuların birçoğunun ahirette yaşamın varlığını gerektirdiğini, ahiretin yaratılmasının ise Allah'ın varlığını gerektirdiğini gördük. Buradaki argümanın Allah'ın varlığıyla ilgili kısmının doğru kabul edilmesi, otomatikman ahiretin varlığı için de geçerli bir argüman olması demektir.

Fakat burada savunulduğu gibi bu argümanı, Allah'ın varlığı için geçerli bir delil olarak görmeyenler de ahiretin varlığı için geçerli bir delil olarak kabul edebilirler. Böylesi bir argüman kuranların, bunu kurmadan önce Allah'ın varlığına inanıyor olmaları gerekir. Bu inancın fideist bir yaklaşımla -delilsiz imanla- olması mümkün olduğu gibi, tasarım delili veya kozmolojik delil neticesinde veya herhangi başka bir şekilde olması da mümkündür. Allah'ın varlığına inananlar, var olan her şeyi yaratan Allah'ın, insanın içine, ahiret yaşamına karşı arzuyu da yerleştirdiğine inanırlar. Bunun neticesinde, ünlü Müslüman tefsirci-kelamcı Said Nursi'nin "Vermek istemeseydi, istemek vermezdi" sözüyle ifade ettiği gibi;⁸ insanın içindeki bu arzuyu Allah'ın yaratması, bunun objesini yaratacağının ikna edici bir delili olarak kullanılabilir. Benzer bir yaklaşıma Hristiyan teolog Norman Geisler'in şu argümantasyonunda da rastlamaktayız:

1- Her doğal arzunun, kendisini tatmin edecek objesi mevcuttur.

2- Ahiret yaşamı; insanların doğal, doğuştan var olan bir arzudur.

⁷ Immanuel Kant, *The Critique of Practical Reason*, s. 352.

⁸ Said Nursi, *Mektubat*, Sözler Yayınevi, İstanbul, 1977, s. 280.

3- Öyleyse ölümden sonra ahiret yaşamı vardır.⁹

Böylesi bir argümanı duysalardı; Freud, Feuerbach ve Sartre gibi, insanların ahiret yaşamına karşı arzularının Allah'ın varlığına inanmalarının temel sebepleri arasında olduğu düşüncesinde olan ünlü ateistlerin, -felsefe ve psikoloji teorilerine baktığımızda- şöyle diyeceğini tahmin etmek zor değildir: "Allah olsaydı, argümanınız oldukça tutarlı olurdu. Fakat Allah yoktur." Diğer yandan, tarihin bu ünlü ateistlerine karşı Allah'ın varlığına inandığını söyleyip ahiret yaşamının varlığını inkar eden önemli bir kitle vardır. Arzulardan ahiret yaşamının varlığını çıkarsayan bu delillendirme, bu kitleye karşı kullanılabilir.

İlaveten, arzulardan hareketle Allah'ın yolladığı dinlerin var olması gerektiği için de argüman oluşturulabilir. Örneğin burada ele alınan dördüncü arzu olan "gaye arzusu"nu ele alalım. Bu arzunun karşılanması Allah'ın varlığını gerektirdiği gibi, aynı zamanda Allah'ın gayemizin ne olduğunu bildireceği mesajlarının da mevcudiyetini gerektirir; böylesi bir bildirim de "gaye arzusu" talep eder. İnsan, gayesiyle ilgili sorması kaçınılmaz sorusu olan "Niye buradayım, varlığımın gayesi nedir" karşılığını ancak Allah'ın cevap vermesiyle bulabilir. Ayrıca, önceden dikkat çekildiği üzere, ahiret yaşamını arzuların talep etmesi gibi, ahiret yaşamını yaratma gücü elinde bulunan Allah'ın, onun yaratılacağını haber vermesini de arzularımız talep eder. İnsanın korkuların giderilmesiyle ilgili arzusu da, Allah'ın, insanlarla ilgili olduğunu bildireceği mesajların varlığını gerektirir. İnsanların bilgi edinme ile ilgili arzuları kaçınılmaz olarak "Nereden geliyorum" ve

"Nereye gidiyorum" sorularını sordurur ki; bunlar da ancak Allah'ın insanlara bunların cevaplarını bildirmesiyle karşılanabilir. Başkaları tarafından incitilmeme arzusu olarak ifade ettiğimiz ahlakla ilgili arzunun rasyonel bir temel bularak karşılanması ise ancak Allah'ın ahlak ile ilgili buyruklarının olmasıyla mümkündür.

Ahiret yaşamının varlığı konusunda olduğu gibi, burada sunulan argümanı, Allah'ın varlığını temellendirmede kullanmayanlar da, arzulardan hareketle Allah'ın yolladığı mesajların -dinlerin- olması gerektiğini temellendirebilirler. Elbette bunun için de önceden Allah'ın varlığına inanıyor olmaları gerekir. Sonra ise Allah'ın insanların yaratılışına yerleştirdiğine inandıkları arzuların, Allah'ın yolladığı mesajların -dinlerin- varlığını gerektirmesini, "Allah'ın dinler yollayacağı için insanları dinlere muhtaç etmesi" olarak değerlendireceklerdir. Dini "dileklerin-tatmini" olarak gören birçok ateistin, felsefeleri ve psikolojileri gereği bu yaklaşıma ise şöyle yanıt vereceklerini tahmin etmek zor değildir: "İnsanların arzuları gerçekten de Allah ile beraber ahiret yaşamının da dinlerin de varlığını gerektirir. Allah var olsaydı bunlara inanç elbette rasyonel olacaktı. Fakat Allah yoktur." Diğer yandan Allah'a inanan ama bir dine inanmayan bir kitle de vardır. Böylesi bir argüman o kitleye karşı kullanılabilir.

İçimizdeki doğal arzular, bu arzuların objesi olduğunu gösterse de, bu objelere mutlaka ulaşacağımızı garanti etmez: Suyu karşı arzumuz suyun varlığını gösterir ama susuzluktan ölmeme garantisi vermez. Aynı şekilde Allah'ın yolladığı dinlerin olacak olması, bu dinlere herkesin inanacağını garantisini vermez. Ayrıca doğal arzularımızdan olan susamayı tatmin eden suların, ağır metallerle insanlar tarafından kirletil-

⁹ Norman Geisler, **Baker Encyclopedia of Christian Apologetics**, Baker Book House, Grand Rapids, 1999, s. 282

me olasılığı olduğu gibi; özgür irade sahibi insanların, Allah'ın yolladığı dinleri kirletme ve tahrif etme olasılığı da mevcuttur. Hangi dinin veya hangi mezhebin, insani kirletmelere maruz kaldığını belirlemek bu makalenin konusu değildir. Fakat arzularımız temelinde burada anlatılanlardan hareketle, Allah'ın yolladığı bir dinde olması gerekli önemli özellikleri şöyle saptayabiliriz:

1- Bu dinin varlık anlayışının merkezinde Allah olmalıdır.

2- Bu din, Allah'ın her şeyi bilen, her şeyi gören, kudreti yüksek, ezeli olması gibi sıfatlarını, kısaca Mükemmel Varlık olduğunu belirtmelidir. Ancak böyle bir Allah arzularımızı karşılayabilir; arzularımız böyle bir Allah'ı talep eder.

3- Bu din, ahiret yaşamının varlığını haber vermelidir.

4- Bu din, insanların korkularının giderilmesi arzusunu karşılamalı, Allah'ın insanların dualarından ve durumlarından haberdar olduğunu bildirmelidir.

5- Bu din, hayatın amacı ile ilgili gaye arzusunu tatmin etmelidir.

6- Bu din, "Nereden geliyorum" ve "Nereye gidiyorum" gibi çok temel hususlarla ilgili bilgi arzusunu karşılamalıdır.

7- Bu din, insanların başkalarından zarar görmeme arzusunun karşılanması için Allah'ın ahlaki buyruklarını içermelidir.

SONUÇ VE "FİTRAT DELİLLERİ"

Zihnimizde doğuştan -apriori- var olan arzularımızın tatmini, Allah'ın varlığını gerektirmektedir. Bu arzuları, kendimiz iç dünyamızda deneyimleriz ve bu yüzden bizim için dış dünyanın varlığından

bile daha kesindirler. Husserl gibi dış dünyanın varlığını paranteze alsaydık bile, yine de bu arzuların varlığı reddedemeyeceğimiz kadar kesin du.¹⁰ "A"nın "B"den büyük olması ($A > B$) ve "B"nin "C"den büyük olması ($B > C$) verili olduğunda; nasıl "A"nın "C"den büyük olması ($A > C$) bir düşünme sürecinin sonunda anlaşılacak açık mantıksal bir sonuçsa; aynı şekilde apriori var olan arzularımızın Allah'ın varlığını gerektirmesinin analitik incelemesi, insanın apriori olarak Allah'ın varlığına ihtiyaç duyan bir varlık olması sonucuna bizi ulaştırır.

Yaşam ve korkuların giderilmesi gibi ele aldığımız arzularımızın tatmin edilmesinin Allah'ın varlığını gerektirdiğini görmek daha kolayken; şüpheden uzak bilgi edinme gibi arzularımızın tatmininin Allah'ın varlığını gerektirdiğini görmek, diğerlerinden daha fazla zihinsel çaba gerektirmektedir. Önceki sayfalarda gösterildiği gibi tarihin en ünlü ateistleri, insanların arzularının tatmininin Allah'ın varlığını gerektirmesini, insanların Allah'ın varlığını uydurma sebebi olarak göstermeye çalışmışlardır. Oysa burada, ateist filozofların boğulduğu yerde yaşam suyunun olduğunu göstermeye çalıştım. Birbirlerine indirgenmeyecek, farklı ve çok temel arzularımızın hepsinin aynı şekilde Allah'ın varlığını gerektirmesinin en iyi açıklaması; Allah tarafından bunların insanlara yerleştirilmiş olduğudur. Sırf bu dünyada yaşama ve üreme temelinde seçim yapan, natüralist-ateistlerin öngördüğü şekilde işleyen bir doğal seleksiyon mekanizmasıyla, bu dünyayı aşkın bir Allah'ın varlığını gerektirecek şekilde birçok arzusunun oluşması açıklanamaz. Bahsedilen farklı arzuların hepsinin aynı varlık anlayışını -ontolojiyi- gerektirmesini şansa açık-

¹⁰ Edmund Husserl, *Cartesian Meditations*, Çev: Dorion Cairns, Kluwer, Boston, 1977.

layan natüralist görüşten, bunların Allah tarafından böyle oluşturulduğunu söyleyen teist açıklama daha başarılıdır. Bu açıklama “Neden farklı arzularımız bizi Allah’ın varlığına inanmaya yöneltecek şekildedir” tarzındaki olağanüstü önemdeki sorunun yegane rasyonel cevabıdır.

Bilimde, felsefede ve güncel birçok mantık yürütmede farklı verilerden sonuca ulaşmayı ifade eden “birleşmeli tümevarımın (consilience of induction)” iyi bir yöntem olduğuna inanıyorum. Burada da farklı arzuların aynı sonucu göstermede “birleşmesine” atıf yaptım, fakat tümevarım sorununu göz önünde bulundurarak; mütevazı bir yaklaşımla, argümanımı tümevarım yöntemiyle değil, “en iyi açıklama”yı gösterme yöntemiyle sundum. Teizmin, felsefi ciddi tek rakibi olan natüralizmden daha rasyonel olduğunun gösterilmesi, burada savunduğum pozisyonudur.

Bu argümanı önemli kılan unsurlardan birisi, Allah’ın sıfatlarının temellendirilmesine de katkı sunmasıdır. Arzularımızın karşılanması her şeyi bilen, her şeyi gören, kudreti yüksek, ezeli gibi sıfatları olan bir Allah’ı gerektirmektedir. Buradaki argümanla arzularımızdan hareketle ahiret yaşamının varlığının ve Allah’ın yolladığı dinlerin olmasının rasyonel bir beklenti olduğunun gösterilmesi, argümanı önemli kılan diğer hususlardır. Arzularımızdan hareketle mevcut dinler ve mezhepler arasında seçim yapabileceğimizi iddia etmiyorum. Fakat burada sunulan argümandan çıkan sonuçlar; inanılması gereken dinlerin sahip olması gerekli temel şartlardan önemli bir kısmını anlamamıza da katkıda bulunmaktadır ki bu şartlarla mevcut birçok din veya mezhep elenebilir (örneğin, Allah’ın varlığına ontolojisinde yer vermeyen Budizm elenebilir).

Arzularımız bizi biz yapan, yaşamamızın şu anda deneyimlediğimiz gibi olmasında önemli rolü olan unsurlardır. Bilişsel bilimlerde arzulara ve duygulara gerekli önemin verilmesi gerektiği hususunda, bu konuda ciddi bir eksiklik olduğunu ifade edenlerle aynı şekilde düşünüyorum.¹¹ Psikolojideki, Allah hakkında düşünmeye hazır doğuştan yeteneklerle doğduğumuzu ifade eden Justin Barrett’in “hazır olma hipotezi (preparedness hypothesis)” ve benzeri yaklaşımların geliştirilmesinin ve arzularla ilgili buradaki yaklaşımla birleştirilmesinin önemli açılımlar getirebileceğini sanıyorum.¹² Ayrıca içebakışı teşvik eden bu argümanın, teist varoluşçu -egzistansiyalist- yaklaşımlara katkıda bulunacağı kanaatindeyim. Arzularımız üzerine yoğunlaşmanın, birçok kişinin beklentisinden daha fazla açılıma sebep olacağı kanaatindeyim. Teolog ve filozoflar için “arzuların teolojisi”ni ve “arzuların felsefesi”ni yapmanın, önemli ufuklar açacağına inanıyorum.

Burada sunulan delilin; tasarım delili, kozmolojik delil ve bilinç delili gibi Allah’ın varlığını rasyonel bir şekilde temellendirmek için savunulan diğer argümanlarla birleştirilmesi neticesinde teizm lehine oluşan toplu durumun yüksek derecede bir ikna gücü olduğu iddiasındayım.¹³

Sanmayın ki felsefenin en çetin konuları, sadece, uzayın derinlikleri gibi “ötemizdeki” olgular hakkındadır. Aslında

¹¹ Joseph LeDoux, **The Emotional Brain**, Simon and Schuster, New York, 1996.

¹² Justin L. Barrett ve Rebekah A. Richert, “Anthropomorphism or Preparedness? Exploring Children’s God Concepts”. **Review of Religious Research**, Vol: 44 No:3, March, s. 300-312.

¹³ Bahsedilen diğer argümanlarla ilgili çalışmalarımı, internet sitem www.canertaslaman.com adresinde bulabilirsiniz.

felsefi açıdan tartışılması en zor konular, çoğu zaman, her insana içkin olduğu için olağanüstülüğü gözden kaçan fenomenlerle ilgilidir. 20. ve 21. yüzyıl felsefesinin merkezi konuları “bilinç” ve “dil” bunlara örnektir. Balığın suyu fark etmemesi gibi çoğu zaman bu olağanüstü fenomenlerin gereğince farkına varmayız; bunların olmalarını adeta zaruri kabul eder “Başka türlü nasıl olabilirdi ki” der, bunları görmezden geliriz. Burada ele alınan arzularımızın da; varlıkları olağanüstü olmasına rağmen gözden kaçan fenomenlere dahil edilmeleri gerektiği kanaatindeyim. En cahil insandan en bilgiliye kadar herkeste aynı şekilde yaşam, mutluluk, korkulardan kurtulma gibi arzulara tanıklık edilmesi; bu şekilde arzuların olmasının ne kadar enteresan olduğunun değerlendirilmesini çoğu zaman engellemektedir. Oysa her insanda bu muhteşem fenomenlere tanıklık edilmesi, bunların değerini azaltmaz, tersine arttırır. Olağanüstülüğü yakalayabilmemiz için güçlü bir içebakışla beraber, evren üzerine ciddi bir felsefi değerlendirmeyi birleştirmemiz gerekmektedir. Ağaçta, toprakta, suda olmayan böylesi arzular; bu unsurları meydana getiren aynı atomların birleşimiyle bizleri meydana getirdiğinde, ne oluyordur da bizde oluşmaktadır? Daha da önemlisi nasıl oluyor da bu arzuların varlığı Allah'ın varlığını gerektirmektedir? Bu tablodan hangi sonuçları çıkarmalıyız? Bu makaleyle, bu hususlara dikkatinizi çekmeye ve bu olağanüstü fenomenleri irdelemeye çalıştım.

Kuran'daki “benliklerimizde deliller olduğu”nu söyleyen ayetlere rağmen, İslam düşünürlerinin, doğuştan sahip olduğumuz özelliklerden hareketle sofistike argümanlar geliştirmediklerini ve bu özelliklere hak ettiği ölçüde dikkat çekilmediğini belirtmeliyim (bu ve bu konuyla ilgili diğer çalışmalarımıdaki temel hedeflerimden birisi bu açığı ka-

pamaktır). Örneğin 51-Zariyat Suresi 21. ve 41-Fussilet Suresi 53. ayetlerde “benliklerimizde deliller” olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca 30-Rum Suresi 30. ayette; Allah'ın insanlara verdiği yaratılış özelliklerine, yani “fitrat” a uygun olarak dine yönelmemiz söylenir. İlâveten aynı ayette “Allah'ın yaratışında bir değişiklik olmadığı”, “Dosdoğru dinin bu olduğu” ve “İnsanların çoğunluğunun bundan habersiz olduğu” da vurgulanmaktadır. İnsandan insana değişmeyen özellikler temelinde sunulan, ayrıca tüm insanlardaki ortak özelliklerden hareketle oluşturulsa da insanların çoğunluğunun bu doğuştan özellikleri üzerinde gerekli şekilde düşünmedikleri sonucuna götürecek buradaki argümanın; bu ayetteki ifadelerle önemli paralellikleri olduğu kanaatindeyim. Bu yüzden, bahsedilen ayetten ilham alarak; insanların hepsinde doğuştan ortak olan özelliklerden hareketle Allah'ın varlığını temellendirdiğim argümanları “fitrat delilleri” olarak adlandırıyorum. Burada sunduğum “arzu delili”ni ise “fitrat delilleri” içerisinde yer alan bir alt delil olarak değerlendiriyorum.¹⁴



¹⁴ “Fitrat delilleri”nin içine, burada kısaca değindiğim “ahlak delili” ve “akıl delili” gibi argümanları da dahil ediyorum. Bütün bu argümanları müstakil bir kitapta toplayıp, “fitrat delilleri”ni, bu bağımsız argümanlar ve hepsinin aynı sonuca götürmesi yoluyla savunmayı planlıyorum.